

Н.О. Курносова,
кандидат філологічних наук, доцент
(Житомирський державний технологічний університет);
Р.В. Курносова,
кандидат філологічних наук, доцент
(Ізмаїльський державний гуманітарний університет);
С.В. Суховецька,
старший викладач
(Житомирський державний технологічний університет)

ОСОБЛИВОСТІ ТЕМА-РЕМАТИЧНОГО ЧЛЕНУВАННЯ РЕЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті здійснено порівняльний аналіз тема-рематичного членування речення в англійській і російській мовах та запропоновано рекомендації для перекладу науково-технічних текстів з російської на англійську мову.

Як відомо, кожне речення містить деякий комунікативно-інформаційний центр (рему), який найчастіше передає якусь нову інформацію про предмет повідомлення (тему). У зв'язку з цим, як справедливо зазначає Л.А. Черняховська [1:22], текст може бути зрозумілим правильно, а переклад визнаний адекватним, якщо в ньому правильно передані не тільки значення слів, їх граматичні форми і синтаксичні відносини, але й коли в ньому правильно відображено актуальне (тема-рематичне) членування речення.

Цим проблемам присвячено декілька фундаментальних монографій, що досліджують актуальне членування речення на матеріалі різних мов [1; 3; 4] а також англо-російські відповідності в текстах публіцистичного стилю [1].

Запропонована стаття є дослідженням способів збереження комунікативної структури речення під час перекладу науково-технічних текстів з російської мови на англійську.

Труднощі адекватного членування речення під час перекладу обумовлені тим, що англійська і російська мови належать до різних лінгвістичних типів. У російській мові основним засобом ремовираження виступає порядок слів, а саме кінцева позиція в реченні комунікативного центру – реми. З цього випливає, що порядок слів, який є нерелевантним у російській мові на рівні синтаксичних структур, виступає важливим засобом актуального членування, релевантним компонентом комунікативної структури речення [2:15]. В англійській мові, з її стійким порядком слів, цей засіб не може бути використаним для актуального членування так широко і вільно, як у російській. Унаслідок вищевказаних особливостей найбільші проблеми при перекладі виникають тоді, коли рема-підмет займає кінцеву позицію в російському реченні. Наприклад,

(1) Наблюдалось заметное возрастание температуры. A marked temperature rise was observed.

Синтаксична структура російського речення свідчить про те, що присудок, який займає початкове положення, є темою, а група підмета у фінальній позиції – ремою. Синтаксична структура англійського речення протилежна цій, проте комунікативні структури речень в обох мовах збігаються. На рематичність англійського підмета вказує неозначений артикль і тематичні властивості присудка. До тематичних присудків в англійській науковій мові можна віднести такі дієслова: describe, establish, identify, observe, obtain, propose, etc., які часто вживаються у формі пасивного стану і описують звичні дії, які в науковій мові несуть незначне комунікативне навантаження (див. пр.2,3).

(2) Были выявлены разные примеси. Various mixtures have been identified.

(3) Был предложен ряд вариантов. A number of alternatives have been proposed.

Якщо ремою в реченні виявляється присудок, то синтаксичні структури англійського і російського речення збігаються між собою і з комунікативною структурою, що лежить у їх основі.

(4) Температура либо слегка поднимется, либо слегка упадет. The temperature will either slightly rise or drop.

(5) Доказательства в пользу простой формулы и против димера в настоящее время отсутствуют. Evidence for the simple formula and against a dimer are lacking.

На тематичні властивості підмета англійського речення вказують артиклі, а про те, що присудок виступає у функції реми, може сигналізувати подовження групи присудка (5), яка таким чином притягає логічний наголос [1:48].

Широке розповсюдження в наукових текстах російської мови мають речення, в яких комунікативна організація вислову диктує такий порядок слів: додаток (тема), присудок і підмет (рема).

(6) На такие генераторы неблагоприятно влияют резкие изменения температуры. Such generators are adversely affected by temperature changes.

Цей приклад наочно ілюструє, які трансформації необхідно провести при перекладі для збереження комунікативної структури початкового речення. Перш за все бажано зберегти порядок розташування компонентів російського речення. Ця мета досягається переоформленням російського додатка в підмет англійського речення, що супроводжується зміною форми дієслова-присудка з активного в пасивний стан, а початковий підмет оформляється у вигляді додатка з прийменником by (пасивізація англійського речення).

Такі ж структурні зміни відбуваються при перекладі неозначено-особових речень.

(7)	Учитывая это, разработали схему синтеза, показанную на рис. 1.	With this in mind scheme synthesis outlined in Fig.1 was developed.
(8)	Белок фильтровали, промывали водой, а буферные соли удаляли смолой биодеминролит.	Protein was filtered, washed thoroughly with water, and buffer salts were removed with biodeminrolit resin.

Тут об'єкт дії трансформується в граматичний суб'єкт, а фактичний виконавець дії не вказаний.

Зворотний процес спостерігається при перекладі російських безособових речень (9), у яких додаток-тема є фактичним суб'єктом (виконавцем) дії. У відповідному англійському варіанті такий додаток – фактичний суб'єкт – трансформується в граматичний суб'єкт (підмет).

(9)	Им удалось повысить точность измерений тем, что они ввели ещё одну переменную величину.	They succeeded in raising accuracy of their measurements means introducing another variable.

Таким чином, збереженню тема-рематичної структури російського речення у процесі перекладу сприяє оформлення в підмет того члена речення, який займає початкову позицію в вихідному вислові.

(10)	В таблице приводятся следующие данные.	Table lists the following data.
(11)	В этой главе описывается использование металло-органических соединений.	This chapter describes the use of organometallic compounds.
(12)	В трубе возникла течь.	The pipe developed a leak.

В цих прикладах підмет-рема оригіналу зберігає при перекладі свою кінцеву позицію і комунікативну функцію за рахунок того, що він трансформується в додаток при перехідному дієслові-присудку.

Іншим способом збереження рематичних властивостей підмета, що займає кінцеву позицію в російському реченні, з обставиною-темою на початку (обставина – присудок – підмет) є інверсивна конструкція.

(13)	В таблице VII приведены относительные скорости.	In Table VII are entered the relative rates.
(14)	В число этих факторов входит давление.	Among these factors is pressure.
(15)	Затем последовало открытие нового соединения.	Then followed the discovery of a new compound.

Ця конструкція характеризується екзистенціальною семантикою. В подібних реченнях повідомляється про наявність (відсутність), появу, виникнення і т.п. у визначеному місці когось або чогось. Це обумовлює використання в конструкції дієслів семантики "буття": а) неперехідних: be, lie, belong, occur, come, follow etc.(14), (15); б) перехідних, які вживаються у формі пасивного стану: to be grouped, to be seen, to be written, to be embedded, to be entered, to be issued, to be shown, etc.(13).

Те ж значення і ремовидільна функція властиві і конструкції з подвійною інверсією.

(16)	Этому препятствуют два фактора, ни один из которых нельзя измерить.	Opposed to this are two factors, neither measurable.

Необхідно зазначити, що конструкції з інверсією (13) – (15), які характеризуються обов'язковою трьохчленістю (обов'язковою наявністю обставини) і екзистенціальною семантикою, визнаються граматичною нормою (5). Ці конструкції близькі за значенням, функцією до структур *there is/there are*.

Під час перекладу речення з підметом-ремою і дієсловом, що позначає положення в просторі (локальний тип) або констатує факт існування якого-небудь ества (екзистенціальний тип), вживається конструкція із ввідним *there*, яка вважається специфічним англійським прийомом рематизації підмета в умовах фіксованого порядку слів.

Значення екзистенціальності передають і дієслова, що використовуються в таких реченнях: 1) be, live, exist, sit, occur, take place, що означають форми існування або положення в просторі; 2) come, arrive, follow, issue – дієслова руху; 3) seem, appear, happen, prove – дієслова, що передають суб'єктивність сприйняття існуючого об'єкта.

Конструкції *there is/there are* використовуються для того, щоб вказати на рематичні властивості 1) формального, граматичного підмета російського речення:

(17)	За последние годы возобновился интерес к этому соединению.	There has been a renewed interest in this compound in the recent years.
(18)	Между спиртами и эфирами существует различие того же типа.	There is a parallel difference between the alcohols and the ethers.
2) додатка російського безособового речення:		
(19)	Не существует доказательства участия i-стероидного катиона.	There is no evidence for involvement of an i-steroid cation.
3) іменника, близького за значенням до дієслова-присудка російського речення:		
(20)	Можно не сомневаться, что указанная последовательность является правильной.	There can be little doubt that the sequence shown is correct.

Якщо порівняти два описаних вище типи конструкцій, що характеризуються екзистенціальною семантикою, виконують ремовидільну функцію в англійській мові, то можна запропонувати такі рекомендації до перекладу

відповідних російських речень. Отже, речення екзистенціальної семантики типу російського "На столе книга." можуть передаватися в англійській мові такими структурами:

- (21) There is a book on the table.
- (22) On the table there is a book.
- (23) On the table is a book.

Якщо в кінці речення повинна знаходитися обставина, більше підійде зворот *there is/there are* (21). (22) і (23) рекомендується вживати у випадках, якщо кінцеве положення займає підмет, наприклад, за наявності при підметі розгорнутого означення, перерахування і т.д. або при тісному зв'язку підмета з підметом наступного речення. За відсутності обставини конструкція з *there* єдино можлива, а в разі вживання присудка в пасивному стані використовується (23).

Ще однією конструкцією, що виконує ремовидільну функцію в англійському реченні, є зворот *it is...that*. Особливість цього звороту полягає в тому, що з його допомогою функція реми може бути приписана не тільки підмету, а будь-якому члену речення (крім присудка), який без цього звороту звичайно є носієм теми (наприклад, обставина місця, часу і т.п.). Цей зворот відрізняється від інших засобів рематизації підмета тим, що залишає підмет на початку речення, тим самим разом з ремовиділенням він може забезпечувати контактний зв'язок з попереднім реченням.

- (24) It is these scientists who have discovered a new procedure to synthesize propylene. Именно эти ученые открыли новую методику синтеза пропилена.

Отже, для досягнення адекватності під час перекладу з російської мови на англійську необхідно провести деякі модифікації синтаксичної структури російського речення для того, щоб комунікативні функції відповідних фрагментів речення були збережені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Черняховская Л.А. Перевод и смысловая структура. – М.: Междунар.отношения, 1976. – 262 с.
2. Ковтунова И.И. Современный русский язык: Порядок слов и актуальное членение предложения. – М.: Просвещение, 1976. – 239 с.
3. Шевякова В.Е. Актуальное членение предложения. – М.: Наука, 1976. – 136 с.
4. Пумпянский А.Л. Упражнения по переводу литературы с русского языка на английский и с английского на русский. – М.: Наука, 1966. – 296 с.

Матеріал надійшов до редакції 1.04.2004 р.

Курносова Н.А., Курносова Р.В., Суховецька С.В. Особенности тема-рематического членения предложения в английском и русском языках.

В статье проводится сравнительный анализ тема-рематического членения предложения в английском и русском языках, и предлагаются рекомендации по переводу научно-технических текстов с русского языка на английский.

Kurnosova N.O., Kurnosova R.V., Sukhovetska S.V. The Peculiarities of the Actual Division of the Sentence in the English and Russian Languages.

The article deals with the comparative analysis of the actual division of the sentence in English and Russian and the ways of translating scientific and technical texts from Russian into English.